

Το Καράβι της Τέχνης και το Πέρασμα των Συμπληγάδων

του γλύπτη ΘΟΔΩΡΟΥ

(Το κείμενο αυτό γράφηκε το Νοέμβριο 1989 και δημοσιεύτηκε στο οικονομικό περιοδικό «Επιλογή», τον Ιανουάριο 1990, σε αφιέρωμα με θέμα «Οικονομία - Τέχνη – Πολιτισμός». Αναδημοσιεύεται τώρα, μετά 23 χρόνια, ως «διαρκές-επίκαιρο» για να γίνει κατανοητό το νόημα του «χρόνου» στην εποχή μας)

Διαβάζοντας το γενικό τίτλο αυτής της ενότητας, «Οικονομία - Τέχνη – Πολιτισμός», βλέπω την Τέχνη ανάμεσα σε δύο λέξεις, ανάμεσα στην «Οικονομία» από τη μια και στον «Πολιτισμό» από την άλλη. Και επειδή ως γλύπτης (ως τεχνίτης που λειτουργεί στην περιοχή της Τέχνης) αντιλαμβάνομαι αυτή τη σχέση πρώτα οπτικά-απτικά και την επικοινωνία ως ροή πληροφοριών στο χώρο και στο χρόνο –σαν ταξίδι δηλαδή–, γι' αυτό νιώθω τώρα σαν να βρίσκομαι μπροστά στο πέρασμα των συμπληγάδων. Πώς να διαπλεύσω με λόγια, οδηγώντας το καράβι της Τέχνης, ανάμεσα από τις δύο αυτές λέξεις;

Πώς να βρω κάποιον προσανατολισμό για να χαράξω την πορεία της Σύγχρονης Τέχνης, περνώντας μέσα από αυτές τις συμπληγάδες», που στις μέρες μας κινούνται με μαζικές δυνάμεις σε πλανητικό πεδίο;

Δύσκολο το εγχείρημα, ιδιαίτερα για κάποιον που δεν διαθέτει τα θεωρητικά / βιβλιογραφικά εφόδια για τέτοιους προσανατολισμούς.

Αλλά για το ταξίδι αξίζει ο κόπος, το ρίσκο, ακόμη και το πιθανό ναυάγιο...

Έτσι μέσα στο πέλαγος των λέξεων που επιπλέουν στην επικοινωνιακή ρευστότητα της εποχής μας, στην «κοινωνία του θεάματος», όπου ο «πολιτισμός» ταυτίζεται συχνά με το «θέαμα» και η «οικονομία» με την ποσοτική κατανάλωση, κατανάλωση και των λέξεων οι οποίες αδειάζουν από το περιεχόμενο τους και κατανοούν α-νόητες, για να διακινούνται στον αφρό των ρευμάτων, των συρμών, θα τολμήσω κάποιον προσανατολισμό πορείας.

Επειδή όμως οι σκέψεις αυτές θα ενταχθούν στα περιεχόμενα αυτού του περιοδικού, το οποίο έχει ως άξονα αναφοράς την «οικονομία», γι' αυτό αρχίζω από την ετυμολογία αυτής της λέξης που περιλαμβάνει δύο ουσιαστικές έννοιες της ζωής, της κοινωνίας και

της επικοινωνίας, τον «οίκο» και το «νόμο». Θα μου πείτε, τώρα, τι χρειάζονται οι ετυμολογίες, όταν η λέξη αυτή περνάει από την τσέπη του καθενός, όταν τη διαβάζουμε και την ακούμε εκατοντάδες φορές κάθε μέρα, όταν βρίσκεται στις ταμπέλες των Υπουργείων και όταν, τελευταία, έγινε αιτία κομματικών συγκλίσεων και συναινέσεων; Τι χρειάζονται οι ετυμολογίες (έτυμος=αληθής, πραγματικός), όταν κυριαρχεί η πεποίθηση πως όποιος έχει χρήματα διαθέτει τη δύναμη να αγοράζει ό,τι θέλει, ό,τι επιθυμεί, αντικείμενα, υπηρεσίες, ανθρώπινες βουλήσεις και συνειδήσεις...

Τι χρειάζονται οι ετυμολογίες, όταν όλοι θέλουν χρήματα;

Εδώ αποκαλύπτεται η συνθλιπτική και καταθλιπτική τρέχουσα σημασία της «οικονομίας» ως μέσου δύναμης και εξουσίας, όπου το χρήμα γίνεται ο ρυθμιστής όλων των άλλων αξιών, ρυθμιστής που καθορίζει και την Τέχνη ως κοινωνικό φαινόμενο (όχι ως προσωπική περιπέτεια), καθώς το χρήμα ισχύει ως μονοσήμαντος «αντικειμενικός» κώδικας επικοινωνίας που καταλαβαίνουν όλοι, σε ενδοκρατικό πεδίο, αλλά και στο διεθνές με τις νομισματικές αντιστοιχίες, όπου η αξία της τέχνης αναγνωρίζεται μόνο με την τιμή σε χρήμα. Οπότε όλες οι ετυμολογίες και καλλιτεχνικές προσεγγίσεις μοιάζουν με βυζαντινολογίες. Γι' αυτό πριν προχωρήσω, οφείλω να ξεκαθαρίσω πως ο τεχνοκρατικός ορθολογισμός της οικονομίας δεν είναι ούτε της αρμοδιότητας μου, ούτε του γούστου μου. Αλλά για την «οικονομία» αυτού του κειμένου διαλέγω τον δικό μου ορισμό. Τον παίρνω από το μικρό Larousse, όπου η λέξη «οικονομία» ορίζεται στο figuré ως εξής: «*Η αρμονία των διαφορετικών μερών ενός συνόλου*». Όπου ο «οίκος» εννοείται ως σύνολο, τα μέρη και μέλη που απαρτίζουν το σύνολο-οίκο (με τους ανθρώπους βέβαια) ως διαφορετικά μέρη και ο «νόμος» εννοείται ως αρμονία που ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ των μερών-μελών. Ίσως με αυτόν τον ορισμό καταφέρω να χαράξω κάποια πορεία, για κάποιο πέρασμα της σκέψης μου...

Βλέπουμε όμως πως, στην εξελικτική πορεία της ανθρωπότητας, με την λέξη «οίκος» ορίζεται πρώτα το σύνολο-σπίτι = ο χώρος για τα μέλη μιας οικογένειας (πρωτογενής κοινωνική ομάδα), μετά ο ζωτικός χώρος της κοινότητας, του δήμου, του κράτους, μέχρι που σήμερα, όταν μιλάμε για «οικοσύστημα» συν-εννοούμε ως «οίκο-σπίτι» τον πλανήτη μας, τη Γη...

Αλλά σύντομα θα μιλάμε για ηλιακό - πλανητικό οικοσύστημα, πριν φτάσουμε στο γαλαξιακό οικοσύστημα... όταν οι ανισορροπίες από την υπερεκμετάλλευση του

«ανθρώπινου πολιτισμού» ίσως διαταράξουν και τις πλανητικές ή αστρικές ισορροπίες... ποιος ξέρει;

Οπότε αγγίζουμε ελλειπτικά την άλλη λέξη από τις «συμπληγάδες», τον «Πολιτισμό».

Για ποιον «Πολιτισμό» μιλάμε;

- ◆Γι' αυτόν της προϊστορίας, των κυνηγών και συλλεκτών τροφών;
- ◆Για τον πολιτισμό των αγροτών, καλλιεργητών, κτηνοτρόφων, που θαυμάζουμε τα έργα τους στα Μουσεία;
- ◆Για τον πολιτισμό της κλασικής Αθήνας, του οποίου τα Ελγίνεια μάρμαρα διεκδικούμε;
- ◆Για αυτόν του μεσαίωνα και της τουρκοκρατίας; Για τον βιομηχανικό και μεταβιομηχανικό;
- ◆Για τον τεχνοκρατικό, τον τεχνολογικό ή για αυτόν του μαζικού θεάματος και της τηλεπληροφορικής;
- ◆Ή μήπως μιλάμε για τον «πολιτισμό» του Υπουργείου Πολιτισμού;

Καθώς η λέξη αυτή, όπως όλοι οι «ισμοί», εμπίπτει στις «ιδεο-λογίες» και από εκεί στις εξουσιαστικές σκοπιμότητες με τη δημαγωγική εκμετάλλευση, όπου ο καθένας μπορεί πλέον να βολεύεται στον δικό του «πολιτισμό».

Πριν από λίγο καιρό, σε μια συνέντευξη (εφημ. «Αυγή», 5 Νοεμβρίου 1989) μιλούσα για το *«πόσο η ποιότητα της επικοινωνίας καθορίζει την ποιότητα του Πολιτισμού, όπου ως Πολιτισμό εννοούμε το εξελισσόμενο εκείνο πλαίσιο που μέσα του παίρνει νόημα η ζωή της κοινωνίας, η ζωή των πολιτών. Όπου βρίσκουν περιεχόμενο, σύνθεση και ουσία οι δραστηριότητες των ανθρώπων, η Πολιτική, η Οικονομία, η Επιστήμη, η Τέχνη, ως πράξεις και συμπεριφορές»*. Και παρακάτω *«...δεν είναι δυνατόν να εννοηθεί ο πολιτισμός ως ατομική υπόθεση...»*

Τώρα που ξαναδιάβασα αυτή τη διατύπωση για τον Πολιτισμό διαπιστώνω πως τοποθέτησα την Οικονομία ως «αρμονικό» μέρος του συνόλου «Πολιτισμός» και ασυναίσθητα χρησιμοποίησα το ίδιο μοντέλο που βρήκα στο Larousse για την «οικονομία», όπου ως «νόμος» εννοείται η «αρμονία»... (Τι κρίμα, αλήθεια, μια τόσο ουσιαστική και πολύτιμη λέξη, η «οικο-νομία», να έχει εκπέσει, με τον τεχνοκρατικό ορθολογισμό στις χρηματικές αναφορές μόνο, και για να βρει περιεχόμενο να χρειάζεται κάποιον «ισμό»!)

Έτσι φτάνουμε στο δύσκολο πέρασμα της σκέψης, η οποία κρατώντας το πηδάλιο του «νόμου-αρμονίας» φαίνεται σαν να βρήκε τη διέξοδο ανάμεσα στις «συμπληγάδες»...

Διέξοδο για να προσδιορίσει και το ρόλο και την πορεία της Τέχνης.

Όμως, Αγαπητέ Αναγνώστη, ενώ ψάχνω και κάποτε βρίσκω τις δικές μου υποκειμενικές διεξόδους για την Τέχνη μου, στις πράξεις-έργα μου, βρίσκομαι σε πλήρη αδυναμία να ορίσω αντικειμενικά με λόγια τους «νόμους» και τις «αρμονίες» για τους άλλους, για την κοινωνία, για την οικονομία, για την Τέχνη και τον Πολιτισμό γενικά. Άλλωστε οι εγκατεστημένοι γραπτοί νόμοι, οι γραφειοκρατικοί, που επιβάλλονται στη ζωή μας την κοινωνική, μου προκαλούν συχνά δυσαρμονία... Γι' αυτό επιτρέψτε μου τώρα να σας αφήσω να συνεχίσετε μόνοι σας αυτό το νοερό ταξίδι για τους ζητούμενους νόμους της ζωής, της κοινωνίας και της επικοινωνίας, τη ζητούμενη οικο-νομία, τη ζητούμενη αρμονία που οι δημιουργοί της Τέχνης οραματίζονται κάποτε και μαζί φοβούνται...

Επιμύθιο

Φοβάμαι πως σε μια κοινωνία με κυρίαρχες μεταπρατικές και καταναλωτικές νοοτροπίες, όπως η νεοελληνική, οι πραγματικοί παραγωγοί και δημιουργοί μοιάζουν «ανόητοι». Που σημαίνει πως και η νεοελληνική επικοινωνία λειτουργεί περισσότερο μεταπρατικά, σαν διαφήμιση, σαν προπαγάνδα, σαν διακόσμηση βιτρίνας, σαν θέαμα δηλαδή, που καταναλώνεται ευχάριστα, παθητικά, διακοσμητικά, ανώδυνα... (Έτσι, ίσως διαβαστεί και αυτό το κείμενο).

Γιατί η παραγωγική και δημιουργική σκέψη κουράζει, χρειάζεται προσπάθεια και ρίσκο, που κάποτε πονάει και αυτόν που τη γράφει και αυτόν που τη διαβάζει, καθώς συγκρούεται με τις συμπληγάδες / νοοτροπίες που διακινούνται στην κοινωνία – σε αυτή την κοινωνία όπου βαθαίνει όχι μόνο το δημόσιο χρέος σε χρήματα, αλλά και το πολιτισμικό χρέος προς τις επερχόμενες γενιές, οι οποίες εγκαταλείπονται στη δουλική εξάρτηση από άλλες προηγμένες πολιτιστικά (παραγωγικά - δημιουργικά) κοινωνίες. Άλλωστε οι προσωπικές μου εμπειρίες από Νεοέλληνες, παράγοντες της οικονομίας και του πολιτισμού, σε ό,τι αφορά την καλλιτεχνική δημιουργία, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, είναι θλιβερή. Όταν ο διακοσμητικός νεοπλουτισμός των παραγόντων της νεοελληνικής οικονομίας συναντάει το δημαγωγικό λαϊκισμό των διαχειριστών του κρατικού πολιτισμού (διαχειριστών και του δημόσιου χρήματος, όπως στο Υπουργείο Πολιτισμού και στα πολιτιστικά Δήμων και Κοινοτήτων), τότε κλείνουν οι συμπληγάδες της Τέχνης και συνθλίβουν τους ελεύθερα και κριτικά σκεπτόμενους

δημιουργούς, πριμοδοτώντας τους κόλακες και υπηρέτες του νεοελληνικού μεταπρατισμού.

Έτσι ανάμεσα στο διακοσμητικό νεοπλουτισμό, που διακινείται με ιδιωτικό χρήμα, και στο δημαγωγικό λαϊκισμό, που διακινείται με πολιτικές – κομματικές σκοπιμότητες και δημόσιο χρήμα, συνθλίβονται η Σύγχρονη Τέχνη και οι Έλληνες δημιουργοί. Και όταν κάποτε στερέψουν ή πεθάνουν οι καλλιτέχνες, από δημιουργικά-ζωντανά υποκείμενα του πολιτισμού και της οικονομίας, μετατρέπονται σε αντικείμενα για εκμετάλλευση από τους μεταπράτες...

«Τους ζωντανούς τα μάτια σου ας θρηνήσουν...» έλεγε ο ποιητής (Λορέντζος Μαβίλης στο ποίημα «Λήθη»).

Όταν σε άλλες παραγωγικές - δημιουργικές κοινωνίες η Τέχνη των ζωντανών πριμοδοτείται ουσιαστικά, ως το κοινωνικό αισθητήριο που ψάχνει και διερευνά για την ζητούμενη, οικο-νομία, τη ζητούμενη αρμονία... Ας ευχηθούμε, κάποτε, στην κοινωνία μας, να μη θεωρείται ως επενδυτικό κεφάλαιο μόνο το χρήμα αλλά και το κεφάλι-μυαλό και η ευαισθησία, δηλαδή οι παραγωγικές-δημιουργικές ικανότητες των ζωντανών Ελλήνων, για να λειτουργήσουν η Οικονομία, η Τέχνη και ο Πολιτισμός σε αρμονική συνεργασία για την αντιμετώπιση του Χρέους.

Νοέμβριος 1989

*Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Επιλογή», Ιανουάριος 1990,
σε αφιέρωμα με θέμα «Οικονομία - Τέχνη – Πολιτισμός».*